

До проблеми гуманістичного виховання в системі шкільної освіти США

На сучасному етапі розвитку освіти в Україні основний акцент робиться на здобутті молоддю певної суми знань необхідних для життєдіяльності у суспільстві. Як результат такого підходу, нинішня система освіти, а відповідно, і шкільництва, гранично раціоналізована й вербалізована (В. Химинець, 2010). Тому виникає необхідність внесення гуманістичної складової у навчально-виховний процес сучасної загальноосвітньої школи, спрямованої на самоствердження та самореалізацію особистості у соціумі, занурення її в «соціальний контекст». Через те вивчення досвіду з впровадження концепції гуманістичного виховання в систему шкільної освіти США через відповідні освітні програми має безперечне як теоретичне, так і практичне значення в Україні.

Різних аспектів піднятої проблеми торкалися Д. Берлінер, І. Бех, Н. Гейдж, Дж. Дьюї, Т. Кравченко, В. Кузь, А. Купер, А. Маслоу, А. Нілл, О. Пархоменко, С. Паттерсон, Д. Пашенко, Н. Побірченко, К. Роджерс, О. Сухомлинська, В. Химинець, Т. Хмель, П. Шмюк, Р. Шмюк та ін. Однак, проблема гуманістичного виховання в системі шкільної освіти США потребує поглибленого дослідження, систематизації й теоретичного узагальнення.

Метою статті є обґрунтування завдань й особливостей впровадження концепції гуманістичного виховання в систему шкільної освіти США, а також визначення ролі учителя у цьому процесі.

Аби певним чином «олюднити» процес навчання, у державних та приватних американських школах упроваджується концепція гуманістичного виховання через відповідні освітні програми. Це одна із небагатьох виховних концепцій, що базується на визнанні етичних цінностей як основних детермінант людської поведінки.

Основоположником концепції гуманістичного виховання і «батьком гуманізму» в Америці став відомий педагог, філософ, соціальний критик і психолог Дж. Дьюї. Будучи гуманістом та інструменталістом, його вважали головним філософом свого часу.

Дж. Дьюї критикував формальний підхід до виховання, що панував у більшості американських шкіл ХІХ ст. Він відкидав ідею про те, що дитина – це пасивне створіння, на котре повинна бути накладена інформація та знання. З однаковою критикою він ставився і до «нового виховання», яке було засноване на сентиментальній ідеалізації дитини. На думку Дж. Дьюї,

виховання – це безперервна реконструкція досвіду у поєднанні із розумовими навичками та звичками. Тобто, набуття досвіду означало, що дитина – це природньо активне та допитливе створіння. Належне виховання повинно враховувати активний спосіб життя дитини та сприяти розвитку її творчого потенціалу та автономії. Педагог з особливою увагою наголошував на вихованні таких якостей у дитини, як справедливість, об'єктивність, готовність до нового, хоробрість у прийнятті серйозних рішень.

Школа, за словами Дж. Дьюї, це «мініатюрна спільнота», яка є частиною важливих суспільних інститутів. Школа, як ідеальна спільнота, є головним засобом соціальної реформи. У такому соціальному середовищі школи є можливість розвивати творчих особистостей, які працюватимуть ефективно і матимуть змогу викоренити існуюче зло. Школа також виступає важливим середовищем зміцнення та розвитку принципів демократії [6].

Питаннями «гуманістичної педагогіки» займався й відомий американський психолог А. Маслоу, який розкрив механізм процесу реалізації екзистенції у вигляді ієрархії потреб людини. Їхнім початком слугують фізіологічні потреби, потім потреби у безпеці, у спілкуванні з іншими людьми, у високій самооцінці, у самоповазі та в повазі до інших, і, нарешті, потреба в самоактуалізації, тобто в реалізації закладених у людину можливостей. Шляхи розвитку і удосконалення людської особистості у даному випадку розглядаються поза реальним контекстом життя людини, яка завжди включена у певну систему соціально-економічних та політичних відносин. Такий суб'єктивістський характер вирішення важливих методологічних проблем у філософії і психології екзистенціалізму, стверджує Т. Хміль, не міг не отримати відображення в «гуманістичній педагогіці», яка пропонувала програму розвитку особистості дитини, засновану на принципах самоактуалізації, формування в неї емоційного начала і навичок позитивних міжособистісних відносин. Очевидним є той факт, що представники «гуманістичної педагогіки» намагалися створити ідеал людської особистості і людських відносин у рамках людського досвіду, не співвідносячи цей досвід із соціальними відносинами [1, с. 7].

Уперше принципи гуманістичного навчання і виховання були застосовані А. С. Ніллом у школі Самерхіл (Англія), де учням дозволялось навчатися і відвідувати уроки у вільній формі. Відповідно до даних британського Міністерства освіти, учні такої школи були енергійними, відповідальними та ініціативними у плані досліджень. Проте, незважаючи на такі результати, деякі батьки все ж таки не дозволили своїм дітям продовжувати навчання, мотивуючи це тим, що такого роду навчання не є

адекватним. У Сполучених Штатах праці К. Роджерса і А. Маслоу були дуже популярними і сприяли розвиткові освіти, заснованій на принципах гуманістичного виховання.

Зазначимо, що у США сучасний гуманістичний підхід до виховання уміло застосовується у змісті основних навчальних предметів та у структурі діяльності усієї шкільної системи. Це, насамперед, проявляється у тому, що учням надається право на самостійний вибір тих навчальних предметів, які будуть ними вивчатися протягом усього року. При цьому вчитель чи лектор виступає радше помічником, аніж авторитетною фігурою чи носієм знань, і його зусилля у більшій мірі спрямовані на розвиток почуття особистої гідності дитини. Адже, кожній дитині важливо відчувати як внутрішній комфорт, так і її спроможність досягати поставленої мети. Саме тому учням дозволяється самостійно робити вибір у справах, які безпосередньо торкаються їх. Ще однією особливістю даної концепції є нехтування викладачами державних та приватних шкіл використанням методів похвали та покарання. Американські педагоги стверджують, що коли постійно хвалити дитину за виконану роботу, то вона звикає до цього, і в результаті виявляється не підготовленою до майбутнього дорослого життя.

Представники гуманістичної концепції виховання найвищими цінностями вважають емоційні фактори, особистісний ріст і розвиток. Педагоги-гуманісти вірять, що суспільство та школа існують для того, щоб задовольняти потреби кожної окремої людини. Вони переконані, що учням варто дозволити переслідувати власні інтереси аби вони мали змогу повною мірою розвивати особисті унікальні таланти. Існує досить багато шляхів реалізації концепції гуманістичного виховання в американських школах. Деякі з них включають дозвіл самостійно обирати учнями вид завдання чи діяльності і допомогу їм у постановці реалістичних цілей для їх виконання. Не менш важливою є участь школярів у групових формах роботи, що розвиває їхні соціальні та емоційні навички. Вчитель у такому випадку виступає певним прикладом або взірцем, а тому мусить постійно самовдосконалюватися [11].

Реалізація концепції гуманістичного виховання у шкільну освіту США передбачає розвиток в учнів таких рис характеру, як цілеспрямованість, упевненість, реалістичність, поступливість, прийняття себе та інших. Цього, на думку А. Купер, можна досягти, використовуючи чотири основні принципи гуманістичного виховання. Перший, учні матимуть бажання і будуть навчатися, якщо самостійно обиратимуть матеріал. Другий, виховання має бути спрямоване на те, щоб розвивати бажання дитини до навчання і обов'язково допомагати їй у цьому. Третій, педагоги-гуманісти переконані, що

самооцінка є важливішим фактором за навчальну оцінку. Вони пояснюють це тим, що навчальне оцінювання спонукає дитину до праці лише заради оцінки, а дитина мусить працювати тільки задля особистого задоволення. Педагогі-гуманісти виступають проти використання тестів, оскільки вони змушують школяра до запам'ятовування і у точній формі не відтворюють те, що він знає. Четвертий принцип – це ототожнення понять «почуття» і «знання»: навчання є простішим і більш значущим, коли учні здатні почуватися у безпеці [2].

Завданнями гуманістичної концепції виховання, за Н. Гейдж та Д. Берлінер, є:

- 1) виховання позитивної самооцінки та незалежності дитини;
- 2) людиноцентристські підходи до навчання і виховання;
- 3) прищеплення учням почуття відповідальності за виконану роботу;
- 4) розвиток соціальних навичок;
- 5) повага до почуттів кожного школяра [3].

Дж. Роуен, американський педагог-гуманіст, визначає п'ять основних складових, які найповніше характеризують концепцію гуманістичного виховання, зокрема таких:

- 1) **вибір чи контроль**: заохочення учнівської молоді до здійснення вибору чи контролю стосовно їхнього процесу навчання, а саме: освітніх цілей та щоденних видів діяльності;
- 2) **турбота**: врахування нахилів та інтересів школярів при складанні навчального розкладу;
- 3) **всесторонній розвиток особистості**: розвиток емоційної, розумової та комунікативної сфер особистості;
- 4) **розвиток самооцінки учнів**;
- 5) **виконання вчителем ролі помічника** [8].

Використання концепції гуманістичного виховання у школах Сполучених Штатів Америки здійснюється за кількома напрямками:

- проведення відкритих уроків;
- можливість вибору учнями певного стилю навчання;
- кооперативне або «спільне» навчання.

Зупинимося на характеристиці кожного із них. Метою проведення відкритого уроку є індивідуальний розвиток кожної дитини, розвиток навичок критичного мислення та впевненості в собі. Основною фігурою навчально-виховного процесу виступає не вчитель, а учень. Вік учнів, які входять до однієї групи або класу, може істотно варіюватися. У таких класах відсутні будь-які форми контролю, так само як і відсутній учнівський дух суперництва. Перевагою використання такої форми навчання є вироблення у школярів високої самооцінки та навичок творчості, а недоліком – низький рівень академічної успішності.

Наступний напрям – це можливість вибору учнями певного стилю навчання. До них належать такі, як виконання робіт, сидячи на підлозі чи за круглим столом; проведення уроків однолітками; навчання за комп'ютером; самонавчання тощо. Дослідження, проведені у цій галузі, засвідчили, що учні мають досить високий рівень успішності та із задоволенням відвідують школу.

Останнім напрямом є кооперативне або «спільне» навчання. Учні, які залучаються до такого навчання, постійно перебувають у дусі змагання або ж мусять працювати індивідуально аби досягти бажаних цілей. Використання такої форми передбачає поєднання пізнавальних та емоційних аспектів навчання, а також активної участі та відповідальності. Особливостями даного напрямку є:

- менша залежність від учителів;
- вироблення єдиної точки зору на певну проблему;
- викорінення у школярів почуття відчуженості, ізоляції та соціальної зніяковілості;
- вироблення в учнів особистих та життєвих навичок [4].

Характеризуючи концепцію гуманістичного виховання у шкільній освіті США, не можна обминути й поняття «шкільний клімат», що є одним із основних критеріїв оцінки успішного функціонування виховного середовища. Р. Шмюк та П. Шмюк визначають термін «клімат» як «процес взаємодії шкільних учасників» [9, с. 1]. Для нас же цей термін є цікавим з точки зору того, що він є показником загальної культури американських шкіл. Культурний клімат визначається не лише навчальними планами чи шкільною організаційною діяльністю, а й якістю емоційної та інтелектуальної взаємодії між учнями та педагогами. Прикладом слугує те, як учні ставляться до своїх учителів; яким чином вони рухаються шкільними коридорами; як вони відносяться один до одного; якою є їхня поведінка під час навчально-виховного процесу і хто керує нею; яким чином вирішуються їхні конфліктні ситуації; яким є рівень їхньої згуртованості в класі тощо.

Про наявність гуманістичного клімату у державних та приватних школах США, за словами Р. Шмюк та П. Шмюк, свідчать наступні фактори:

- 1) спільне прийняття рішень;
- 2) взаєморозуміння між учасниками навчально-виховного процесу;
- 3) існування певних норм і законів;
- 4) невимушене міжособистісне спілкування [9, с. 3–4].

Учителі шкіл Сполучених Штатів Америки, які є прихильниками гуманістичної концепції виховання, не лише допомагають школярам усвідомити своє «я», навчитися краще розуміти себе, давати більш адекватну самооцінку, обирати найбільш оптимальний життєвий шлях і професію, але й

намагаються навчити їх встановлювати позитивні, взаємовигідні відносини з іншими людьми. Ще у свій час С. Паттерсон, відомий американський гуманіст, писав: «Любов та розуміння іншої людини – це терапія від усіх хвороб людського духу та міжособистісних відносин» [7, с. 72]. Ось чому викладачі намагаються прививати своїм вихованцям таку якість як емпатія – здатність відчувати світ іншої людини так само близько і безпосередньо як і свій власний. Через те у школах велика увага приділяється навчанню у малих групах – саме в таких групах повніше актуалізується особистість, ефективніше проходить процес її соціалізації і відтак знаходиться ключ до вирішення усіх проблем спілкування між людьми на істинно гуманістичних засадах.

Представники педагогічних кіл вважають, що основним завданням гуманістично орієнтованих шкільних навчальних планів – є створення для кожного учня такого виховного середовища, котре б сприяло його самороздумам та особистісному розвитку. Для гуманістів освітні цілі є дуже близькими до ідеалів особистісного розвитку, цілісності та автономії. Виховання позитивного ставлення до самого себе, однолітків і до навчання – є домінуючим в гуманістичній педагогіці. Здатність до самоактуалізації є центральною ідеєю, що пронизує всі навчальні плани гуманістичного спрямування. Людина, яка має таку якість, не лише пізнавально розвивається, але й володіє позитивним характером. Саме тому кожен учень мусить розкрити себе, вибудувати особистісну лінію навчання, і, врешті-решт, усього життя.

Гуманістичні навчальні плани засновані на ідеї побудови продуктивних соціальних і трудових взаємовідносин між учнівською молоддю. Ця особливість пронизує увесь робочий день дитини у школі і спонукає до виховання у неї якостей відповідальності, незалежності та самостійного прийняття рішень. Учні самостійно роблять свій вибір і відповідають за наслідки своїх дій, а, отже, вчать на власних помилках. При цьому вони вчать турбуватися про самих себе і про інших та цінувати якість особисто виконаної роботи. Роблячи наголос на позитивному, діти стають більш впевненішими у собі. У класах часто обговорюються і практикуються навички слухання, вирішення проблем і прийняття рішень, які допомагають школярам Сполучених Штатів успішно досягати поставлену мету [10].

Не менш важливою є роль учителя у процесі гуманістичного виховання дітей. Адже він, будучи умілим наставником і помічником, передає усе своє тепло і емоції дітям. Американські педагоги-гуманісти виховують своїх учнів через взаємну довіру і повагу. Вони створюють позитивну атмосферу спілкування, вірячи, що кожна дитина має здатність до навчання. Опитування

школярів державних та приватних шкіл уможливило виокремити три найголовніші якості гуманістичного педагога. На їхню думку, педагог-гуманіст – це людина, яка:

- повністю вислуховує точку зору кожного учня, турбується про почуття дитини у важкий для неї період;
- поважає усіх без винятку учнів;
- є природною і відкритою у спілкуванні [5, с. 5].

Отже, особливістю концепції гуманістичного виховання є її спрямованість на саморозвиток дитини: вироблення позитивних цінностей, позитивної самоконцепції особистості, прагнення до нового, відкритість у спілкуванні. Постановка такої мети передбачає оптимізацію майбутнього росту і розвитку індивідуальності школяра. Це, насамперед, виявляється у розвиткові таких сфер:

1) пізнавальної: дітям пропонуються проблемні ситуації, вирішуючи які, вони навчаються робити правильний вибір;

2) емоційної: взаємодія з емоційними факторами (соціальні конфлікти, оцінка певного явища, вирішення важкого завдання) з метою розуміння особистих невдач як навчального досвіду;

3) соціальної: участь у ролевих іграх та експериментах з метою розуміння таких понять, як «змагання» і «співпраця»;

4) моральної: розуміння та усвідомлення моральних конфліктів, що постають у процесі роботи класного колективу чи ширшої спільноти;

5) «Его»-сфери: розвиток самоповаги і самовпевненості особистості відбувається в такому соціальному середовищі, в якому її внутрішній світ не залежить від її можливостей чи рівня зрілості [5, с. 8–9].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Хмель Т. А. О тенденциях развития современной американской педагогики // Современные концепции воспитания и образования за рубежом : сб. науч. тр. / Хмель Т. А. – М., 1985. – С. 3–8.
2. Cooper A. Humanism. – Режим доступу:
http://www.psychology.sbc.edu/cooper_legacy.html.
3. Gage N. Educational psychology / Gage N., Berliner D. – Boston: Houghton, 1991.
4. Huitt B. Humanistic approaches to teaching. – Режим доступу:
<http://www.garysturt.free-online.co.uk/human.htm>.
5. Humanistic curriculum. – Режим доступу:
http://media.wiley.com/product_data/excerpt/55/04714597/0471459755.pdf.
6. Layton R. The influence of humanism in education. – Режим доступу:

http://www.humanistsofutah.org/1997/InfluenceOfHumanismInEducationTalk_8-97.html.

7. Patterson C. Humanistic education. – N. Y.: Prentice–Hall, 1973. – 288 p.
8. Rowan J. Humanistic education. – Режим доступа:
http://www.ahpweb.org/rowan_bibliograph/chapter17.html.
9. Schmuck R. A humanistic psychology of education: making the school everybody's house / Schmuck R., Schmuck P. – Palo Alto, CA: National Press Books, 1974. – 396 p.
10. MN Valley Academy. The importance of post-secondary education in furthering your career. – Режим доступа:
<http://www.mnvalleyacademy.org/2007/04/>